

## ÜTŐSZÓ

### NÉHÁNY SZEMPONT A TOVÁBBI KUTATÁSHOZ

1.) *Hatástörténet.* Azt már a Történeti megközelítés során elmondtuk, hogy milyen volt JosAs recepciója a szír és görög egyházban a VI. században (Aggels-i Mózes szírre fordítja, Egeira zarándokló Héliopoliszban olyan épületeket lát, melyeket a helyi hagyomány Aszenethel és családjával kapcsolatosak). További sorsáról Burchard egyik tanulmányában olvashatunk. Szerinte ez az Egyiptomban született és elsőként szírre fordított regény következő állomása Arménia volt, ahol a VI–VII. században örményre fordították. Egy darabig helye volt az örmény Bibliában, ha nem is kanonikus iratként. Ebben az országban 45 kéziratban maradt fenn! Görög földön és Bizáncban a IX. században ismerték meg, a sinai-félszigeti Szent Katalin kolostorban a XV–XVI. században ismerték. A XI. századból két latin fordítása ismeretes. A 2. számú latin kézirat alighanem Észak-Franciaországból eredt, innen Ausztriába, valamint Svédországba ért el a XV. századig. Az 1. számú latin kéziratot valószínűleg Angliában (közelebről: Canterburyben) készítették. Sosem ment feledésbe a görög világban sem. Megvolt a XV. században az Athosz-hegyi kolostorban. A XVI. században már újgörög nyelven és magyarázatokkal jelent meg. Szláv környezetbe a XV. században került, egy szerb-szláv (ószerb?) fordítás révén. A XVII. század során Romániába is eljutott, román nyelvű fordítását 1922-ben adták ki. Ma lengyel, cseh, román, orosz, többféle skandináv, német, angol, francia fordításai ismeretesek.

A kutatás e téren több irányú lehet. Lehetne a különféle szövegváltozatokból egyetlen egységes kritikai kéziratot kiadni, illetve az általam készített, tudtommal első magyar fordítást a késői hellenista és a korai bizánci görög nyelv jobb ismeretében folytonosan revidálni.

2) *József és Aszeneth meg az Újszövetség.* Burchard hosszabb tanulmányt írt JosAs jelentőségéről az Újszövetség tanulmányozása szempontjából. A következő nagyobb témákban talál párhuzamokat JosAs és az Újszövetség között: az úrvacsora (Jn 6 „kenyérbeszédének”, és a lépes méz jelenetnek a kapcsolata); az etika (különösen a bosszúállás fentebb már tárgyalt tiltása); a megtérés (Aszeneth illetve Lk 7,36–50-ben a bűnös asszony és ApCsel 9,1–19-ben Saul megtérése), emellett abban a fontos gondolatban is, hogy a megtérés vagy újjászületés az új teremtettséghez, illetve a feltámadáshoz hasonló (vö.: Róm 6; Ef 2,5; Kol 2,12 és JosAs V–XIX. fejezeteinek jelenetei, imái). Ehhez hozzátéhetünk még egy témát: a lábmosás felajánlását – visszautasítását –, szükségessége magyarázatát és elfogadását Jn 13,1–11 és JosAs XX,1–5-ben.

Sokszor egy-egy párhuzamos kifejezés, szófordulat, gondolatredék is sokatmondó lehet JosAs és az Újszövetség összehasonlító kutatása szempontjából. Ilyen pl. az intelem a menekülésre a bálványáldozatoktól az 1Kor 10,14–22-ben, illetve JosAs VIII,5; XI,9; XII,5; XXI,14-ben. A testvéri csók, mint közösség erősítő gesztus a gyülekezetekben és JosAs-ban, ahol ez az élet, bölcsesség és igazság jelkét közli (JosAs XIX,11; Róm 16,16; 1Kor 16,20; 2Kor 13,12; 1Pt 5,14). Érdemes lenne azt kutatni, hogy a



JosAs XIX,11-ben szereplő csók csak a jegyesek egymás iránti gyengédségét, a hitben testvérek közösségét fejezi ki, vagy Lelket közlő ereje folytán sakramentális jelentősége is van. Az 1Kor 7,15–16-ban Pál apostol a vegyesházasságban élők elválásának vagy együtt maradásának kérdéseiről rendelkezik. Az együtt maradás esetén a „Mert mit tudod te?” formula alkalmazásával felcsillantja annak lehetőségét, hogy a keresztyén fél magatartása a másik felet hitre vezetheti. Ez a lehetőség-formula – jobb híján nevezünk így – előfordul JosAs-ban is. Aszeneth imájában (VIII,11–12), éppen úgy nem rezignált, hanem bizakodó értelemben, mint Pál apostolnál. A tudás vagy nem-tudás lehetőségeit fejezik ki e formulával még a következő újszövetségi helyek: Jn 9,25; ApCsel 19,2 és 1Kor 1,26. Az összehasonlító elemzés, megfelelő komputerprogram segítségével, még sok érdekes párhuzamot találhat JosAs és az Újszövetség szövegében.

3) *A megszemélyesített Megtérés* JosAs-ban és az újszövetségi megtérés-fogalom és megtérés-történetek. Láttuk, hogy a regény XV. fejezetében van szó Aszeneth megtéréséről. Az angyal új nevet ad neki: Menedékváros és megjövendöli, hogy annak a Városnak a falai, amelynek a lány a jelképe, védelmet nyújtanak mind azokat, akik Istenhez csatlakoznak megtérésük révén (XV,6). Ettől kezdve az angyal megszemélyesítve beszél a megtérésről (metanoia). Megtudhatjuk, hogy a Megtérés apja a Magasságos Isten. Igen szép szűz, minden angyal tiszteli, a Magasságos Isten pedig szereti. Egyik fontos funkciója, hogy óránként esedezik Istennél a megtérők érdekében, személy szerint Aszenethért is. Másik szerepe, hogy helyet készít a mennyben a megtérőknek.

Ha nem a lírai leírást nézzük, akkor a megtérésnek JosAs-nál a következő vonásait emelhetjük ki Burchard nyomán: (1) pogányokra vonatkozik, ha azok Izráel Istenéhez fordulnak. Ehhez nem szükséges a rájuk ható missziói tevékenység, elég egy értük mondott ima. (2) Metaforikus fogalmakkal kifejezve: a megtérés a sötétségből a világosságra jutás, a tévelygésből az igazságra, a halálból az életre (JosAs VIII,9; XII,9; XV,12; XXVII,10). Más néven újáteremtésnek is nevezhető a megtérés (JosAs VIII,9; XV,5). Nincs szó azonban a bűnökből a megigazulásra jutásról, sem a megbocsátásról, ellentétben újszövetségi textusokkal (Kol 1,13k). Végül (3) nincs olyan morális következmény-lista, aminek a teljesítése együtt járna a megtéréssel. JosAs előjogok megnyerésének és nem kötelezettségek sorának tekinti a pogányságból a zsidóságba térők erkölcsi életét. Ebben is eltér az Újszövetségtől, ahol komoly etikai következményei vannak a megtérésnek (Róm 12,1–2 és párhuzamos helyek). Az újszövetségi megtérés mindig Krisztushoz, mint Szabadítóhoz térés, mindig missziói tevékenység folyamánya (az evangélium hirdetése) és mindig a bűnök megvallásával, elhagyásával és bocsánatával jár. Ennek ellenére gazdagítaná az újszövetségi teológia megtérés-fogalmát, ha vallástörténeti háttérét vizsgálva JosAs megtérés-fogalmát is figyelembe vennénk. De érdekes lenne az ószövetségi (Péld 8–9) és deuterokanonikus (pl. JSirak 24) megszemélyesített Bölcsesség meg a JosAs-ban szereplő megszemélyesített Megtérés összehasonlítása is. Magyar biblikus irodalmunkban jórészt ismeretlen R. Chesnutt monográfiája a JosAs-ban található megtérés-fogalomról, pedig abban érdekes párhuzamokat találunk a korabe-



li zsidó és pogány misztériumvallások és JosAs beavatás-jelenei között.

4) Aszeneth és a *bibliikus irodalom más nőalakjai*. Az, hogy egy bibliikus témát feldolgozó iratnak női főszereplője van, nem ritkaság sem a kanonikus, sem az azon kívüli irodalomban. Az Ószövetség kanonikus iratai közül Rúth és Eszter könyve tartozik ide, a Deuterokanonikus (a Septuagintában szereplő, de a héber kánonból kimaradt) gyűjteményből Judit, illetve Zsuzsanna és a vének. Ezek az iratok, műfajuk alapján, az ún. *court story* (fejedelmi udvarokban lejátszódó történetek) kategóriájába tartoznak. De nem attól, hogy női főszereplőjük van! Hiszen Dániel könyve is fejedelmi udvarokban lejátszódó történet, anélkül, hogy női főszereplője lenne. Ám, ha nincs is minden *court story*-nak női főszereplője, azt azért megállapíthatjuk, hogy minden olyan történet, amelynek női főszereplője van, ide tartozik. Látszólag Rúth könyve kivétel, hiszen mind a névadó moábita fiatalasszony, mind özvegy anyósa szegény sorsú és nehéz mezőgazdasági munkából élő személyek, azonban Rúth nem ebben a minőségében fontos, hanem abban, hogy Dávid király özanyja lett. A fejedelmi udvar Eszter esetében a perzsa, Judit könyvében az asszír (ha az uralkodót nézzük: babiloni), Zsuzsanna történetében pedig a Hasmoneus királyi környezettel függ össze. Szépen illik ehhez JosAs története, amely az egyiptomi fáraó környezetében játszódik le.

Érdekes megnézni ezeknek a női főszereplőknek a funkcióját a zsidó nép életében. Judit karddal, Eszter szépségével és diplomáciai érzékével lesz népe szabadítója. Aszeneth viszont önként

választott népe: Jakób fiai közti fegyveres viszályban lesz békéltetővé és annak megakadályozójává, hogy a testvérek egymás ellen fordítsák fegyvereiket. Legfontosabb funkciója mégsem a politikai szabadítás, hanem a paradigma-adás, annak bemutatása, hogy Jakób Istene szívesen fogadja a pogányságból Hozzá térő prozelitákat. Nem véletlen, hogy akik JosAs-ot keresztényen regegynek tartják, azok benne nemcsak az egyházba térő pogány paradigmáját, hanem az Egyház allegorikus perszonalifikációját látják

5) Kidolgozásra váro nagyon szép téma lenne a JosAs regényben található *messiási vagy krisztológiai motívumok vizsgálata* és az eredmény *összegezése*. A Bevezetés *Történeti megközelítés* c. pontjában már hangot adtunk annak a meggyőződésünknek, hogy az ellenséggel szembeni magatartás etikája szempontjából a művet inkább tarthatjuk zsidó, mint keresztényen szerző alkotásának, mivel sehol sem található meg benne a „Ne fizess rosszal a rosszáért!” intelme folytatásaképpen a „hanem jóval fizess vissza” normája, mint a jézusi tanításban meg az apostoli intelmekben. De ez csak valószínűíti a zsidó szerzőt és nem bizonyítja. Ezért állítjuk azt, hogy ha a regény zsidó eredetű, akkor messiási, ha keresztény, akkor krisztológiai motívumaival foglalkozhatunk. A két jelző ugyanannak a szertartásnak (a szent olajjal valamilyen tisztásra való felkenetésnek) héber, illetve görög elnevezéséből ered. Az Ószövetségben háromféle célú felkenetéssel találkozunk, ezek: a királyi (1Sám 10,1; 16,13; 2Kir 1,38–39), papi (2Móz 29,7; 40,13–14; 3Móz 8,12; 4Móz 35,25) és prófétai (1Kir 19,16) felkenetési szertartások.

Érdekes, hogy JosAs-ban is található utalásokat a szereplők királyi, papi és prófétai felkenetésére! Királyi jelleget Józsefnek tulajdoníthatunk. Erre utal királyi megjelenése (jogara: V,6; XIV,8), a fáraó általi, sőt Isten általi adaptációja (XX,7). királyi elsőszülött és Isten fia titulusa (XXI,10), végül az, hogy a regény végén a kiskorú örökös helyett hosszan uralkodik Egyiptom fölött (XXV,6). Lévi, József testvére látnok és próféta, aki égi titkokat tud, látja a mennyei nyugalom helyét, (XXII,8), előre látja a bekövetkezendőket (XXIII,8), például az ellenség haditervét a lélek által (XXVI,6), megmenti a fáraó fia életét, emlékeztetve saját öccsét arra, hogy az igaz ember nem bosszúálló (XXIX,3). De ki végez a regényben papi funkciót? (Itt kell megjegyeznünk, hogy JosAs-ban sem templomról, sem áldozat-bemutatóról nem lehet szó, ez anakronizmus volna a pátriárkák idejében). Pentefrész, Aszeneth apja, Héliopolisz papja esetében nem lehet szó arról, hogy Jákob Istenének papja lenne, hiszen a bálványok papja volt. Inkább lányának vannak papi funkciói, miután megtért. Bűnvallást tesz Isten előtt régi bálványimádása miatt (XXI,11–21). Közbenjáró imát mond mindenkiért, aki hite miatt került veszélybe (XI 3–14). Megbékíti egymással József, egymás ellen forduló, testvéreit (XXVIII,10kk.). Istennek áldozza fel mindazt, ami a bálványimádásra emlékeztetné (X,11–13). Igaz, némelykor a szerző inkább Aszeneth királynői vonásaira hívja fel figyelmünket (XXI,10), ahol a király elsőszülöttjének menyasszonya címet kapja. Papi funkciói (családfői, törzsői értelemben és nem a kultuszban) az öreg Jákob pátriárkának is vannak (XXI,6), amennyiben az áldás közvetítése papi feladat.

Több adatot ebben a tárgyban nem nagyon találhatunk a re-

gényben. Azonban az imént ismertetett anyag alapján még két kérdés tisztázásra vár. (1) Találhatunk-e olyan messiási, illetőleg krisztológiai előképeket, fogalmakat JosAs történetében, melyekben az ő-vagy újszövetségi szerzők saját, fejlettebb képzetek csíráit láthatták? (2) Ha zsidó szerző műve a könyv, miért éppen ezeket a messiási képzeteket vetítette vissza a pátriárkák korába a saját idejéből, illetőleg, ha keresztényen volt a szerző, akkor a szereplőit miért éppen ezekkel a krisztológiai vonásokkal kívánta felruházni?



## IRODALOM

### SZÖVEGKIADÁSOK

- Deilheimer Blätter zum Alten Testament, No. 14., 1979, 2-53.  
PHILONENKO, Marc, ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗ  
ΑΣΕΝΕΤΘ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΠΕΝΤΕΦΡΗ ΙΕΡΕΥΣ.  
Introduction, Texte Grec, Critique, Traduction et Notes,  
Leiden 1968.  
BURCHARD, Christoph, *Ein vorläufiger griechischer Text von  
Joseph und Aseneth*, in: E. J. Brill, *Gesammelte Studien zu  
Joseph und Aseneth*, Leiden - New York - Köln 1996,  
129-221.

### FORDÍTÁSOK

- BURCHARD, Christoph: *Joseph und Aseneth*, in: C. Burchard,  
Unterweisung in erzählender Form, Gütersloh 1983,  
Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 631-720.  
--, *Joseph and Aseneth*. A New Translation and Introduction,  
in: J. Charlesworth (ed.), *The Old Testament  
Pseudepigrapha* vol. 2., New York - Toronto 1985, 179-247.  
GOEIJ, M. de, *Jozef en Aseneth*, in: *De Pseudepigraphen 2*,  
Kampen 1981, J. H. Kok, 23-62.

### MONOGRAFÍÁK

- BOHAK, Gideon: *Joseph and Aseneth and the Jewish Temple  
in Heliopolis*, Atlanta, Georgia 1996, Scholars Press.  
BURCHARD, Christoph: *Untersuchungen zu Joseph und*

*Aseneth*, WUNT, 8, Tübingen 1961, Mohr-Siebeck, in: E. J.  
Brill, *Gesammelte Studien zu Joseph und Aseneth*, Leiden  
- New York - Köln 1996.

CHESNUTT, Randall, D.: *From Death to Life, Conversion in  
Joseph and Aseneth*, Sheffield 1995, Sheffield Academic  
Press.

KRAEMER, Ross Shepard: *When Aseneth Met Joseph. A Late  
Antique Tale of the Biblical Patriarch and His Egyptian  
Wife*, Reconsidered, New York - Oxford 1998, Oxford Uni-  
versity Press.

PIPER, John: *Love your enemies. Jesus' love command in the  
synoptic gospels and in the early Christian paraenesis. A  
history of the tradition and interpretation of its uses*,  
Cambridge - London - New York - New Rochelle -  
Melbourne - Sydney 1979, University Press, Cambridge.

### TANULMÁNYOK

- APTOWITZER, V.: *Aseneth, the wife of Joseph*. A Haggai-  
Literary-Historical Study, HUCA 1 (1924), 239-306.  
BURCHARD, Christoph: *The Importance of Joseph and Ase-  
neth for the Study of New Testament: A General Survey  
and a Fresh Look at the Lord's Supper*, NTS, 33 (1997),  
102-132.  
KEE, Howard Clark: *The Socio-Cultural Setting of Joseph and  
Aseneth*, NTS, 29 (1993), 394-413.  
NICKELSBURG, G. W. E.: *Joseph and Aseneth*, in: *Jewish  
Literature between the Bible and the Mishnah*, Philadel-  
phia 1981, Fortress Press, 258-273.

- SÄNGER, Dieter: *Ervägungen zur historischen Einordnung und zur Datierung von Joseph und Aseneth*, in: *A. Caquot* (Hrsg), *La Littérature intertestamentaire. Colloque de Strasbourg* (17-19 Octobre 1983), Paris 1985.
- , *Bekehrung und Exodus. Zum jüdischen Traditionshintergrund von Joseph und Aseneth*, JSJ, 10 (1979, 11-36).
- , *Jüdisch-hellenistische Missionsliteratur und die Weisheit*, Sonderdruck, Kairos, XXIII, Heft 4, Salzburg 1981, O. Müller Verlag, 231-243.
- SZEPESSY Tibor: *Az antik családregény*, in: *Antik Tanulmányok*, XXXIV, Budapest 1989-1990, Akadémiai Kiadó, 147-153.

## TARTALOM

ELŐSZÓ .....	7
BEVEZETÉS .....	9
Szöveg és szövegkiadások .....	9
Tartalom és gondolatmenet .....	11
Irodalmi jellege .....	14
Történeti megközelítés .....	24
Céltitűzés és témák .....	36
FORDÍTÁS .....	42
ÚTÓSZÓ .....	
Néhány szempont a további kutatáshoz .....	114
ÍRODALOM .....	122

16a

Felelős kiadó *Visky András*  
Felelős szerkesztő *Daruy Erzsébet*  
Korrektor: *Dr. Lészai Lehel*  
Műszaki vezető *Suci Éva*  
Borítóterv *Szabó Péter Levente*

*CE Koinónia Kiadó Kolozsvár*  
RO-400161 Cluj, str. Paris nr. 15  
Tel/Fax: 0040-264-450119  
E-mail: office@koinonia.ro  
www.koinonia.ro

*Magyarországi elérhetőség*  
Cardselect-Koinónia Kft.  
2230 Gyömrő, Üllői út 11.  
Tel: 0036-30-3976825  
E-mail: koinonia-hungary@koinonia.ro

A nyomdai munkálatokat a csikszerepai Alutus Rt. végezte  
Felelős vezető: Hajdú Áron igazgató

ISBN 973-7605-18-7